

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження

Курбатової Альони Олександрівни

«Особистісні чинники професійної мотивації студентів з інвалідністю»
представлене на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук
за спеціальністю - 19.00.01 – загальна психологія, історія психології

Професійна зайнятість людей з інвалідністю є одним із ключових факторів їхньої самореалізації, знаходження свого місця в соціальній та професійній суспільній структурі, характеризує ступінь розвитку демократичних процесів в державі загалом і є показником гуманізації та інтеграції суспільства.

Проте, проблеми профорієнтації, вибору професії, здобуття освіти, в тому числі й вищої, та подальше працевлаштування молоді з інвалідністю сьогодні вирішуються дуже складно.

Зростання чисельності осіб з інвалідністю, їх низька зайнятість у професійній сфері, звуженість набору доступних для молоді з інвалідністю професій, їх неадекватний вибір, самостигматизація, низька конкурентоспроможність даної категорії населення на ринку праці актуалізує проблему професійного самовизначення студентів з інвалідністю. І в цьому аспекті дисертаційне дослідження А.О. Курбатової спрямоване на виявлення особистісних чинників професійної мотивації студентів з інвалідністю, що забезпечують їм самостійність та усвідомленість професійного вибору, є безумовно актуальним як в науковому так і в практичному значенні.

Наукова новизна дисертації полягає у розробленні моделі внутрішньоособистісної детермінації професійної мотивації студентів з інвалідністю у континуумі професійного самовизначення особистості. Такий цілісний підхід до проблеми дозволяє встановити особистісні чинники професійної мотивації на різних етапах професійного становлення особистості та суттєво доповнює наявні дослідження професійної мотивації студентів з інвалідністю.

Отримані в науковому дослідженні здобутки можуть бути *використані у практиці* психолого-педагогічного супроводу навчання студентів з інвалідністю у ЗВО. Прикладне значення отриманих результатів дослідження полягає також у тому, що вони можуть стати основою для розробки цілісної системи профорієнтації молоді з інвалідністю.

У представленому дисертаційному дослідженні чітко визначено об'єкт, предмет, мета, завдання та концепція дослідження, що є свідченням наукової компетентності дисертантки.

Дисертанткою здійснено ґрунтовне узагальнення основних теоретичних підходів до досліджуваної проблеми та визначено зміст базових понять. Визначено, що професійна мотивація студентів – це системний процес, детермінантами якого є взаємопов'язані, але якісно відмінні чинники: соціальні (зовнішні) та психологічні (внутрішні). У результаті здійсненого теоретичного аналізу визначено специфіку професійного самовизначення абітурієнтів та студентів з інвалідністю, зокрема, стихійний характер цього процесу, недооцінка ступеню порушень функцій, систем, що призводить до неадекватного вибору професії; внутрішні протиріччя, зумовлені не сформованістю реального Я тощо. Важливим результатом теоретичної розвідки є створена дисертанткою *модель професійної мотивації* студентів у закладі вищої освіти яку формують наступні компоненти: особистісні якості, цілі, цінності, смисли; мотивація навчання; професійна самореалізація; обмеження у здоров'ї; потреби, оцінка власних можливостей; вибір професії.

Діагностичний матеріал дозволив отримати низку вагомих результатів дослідження, а саме: *встановлено* переважаючі мотиви вибору професії досліджуваних - соціальні, моральні, пізнавальні, мотиви престижу; *виявлено*, що професійна мотивація студентів з інвалідністю пов'язана з їхніми смисложиттєвими орієнтаціями, впевненістю в собі, з наявністю та усвідомленням особистісних цілей, відчуттям продуктивності власного життя та задоволеністю ним; *виявлено* взаємозв'язок між переживанням проблеми професійного становлення та осмисленістю життя, що свідчить про те, що

професійне становлення є однією із значимих сфер їхньої самореалізації; *встановлено*, що розвиток внутрішньої навчальної та професійної мотивації студентів з інвалідністю досягається завдяки цінностям саморозвитку, креативності, духовного задоволення; міжособистісній взаємодії, що є підґрунтям для формування самоповаги, саморозуміння, самоприйняття, забезпечує підтримку та можливості розвитку професійно важливих якостей.

Окремо варто зазначити ґрунтовний підхід дисертантки до розроблення та впровадження комплексної програми психологічного супроводу професійного становлення студентів з інвалідністю у ЗВО, зокрема *рекомендацій щодо профорієнтаційної роботи зі старшокласниками*. Авторка визначає основну мету, напрямки, види, вимоги та методи профорієнтаційної роботи зі старшокласниками з інвалідністю, акцентуючи увагу на необхідності неперервної її реалізації.

На увагу заслуговує представлений у третьому розділі дисертаційного дослідження *тренінг рефлексії професійної мотивації студентів з інвалідністю*. Тренінг складається з трьох взаємопов'язаних блоків «Саморозуміння», «Мотиваційно-цільовий», «Ціннісно-смысловий» та містить тренінгові технології, які спрямовані на усвідомлення, формування нових ефективних професійних навичок, саморозуміння та самоприйняття.

Виражені позитивні зміни діагностичних показників досліджуваних після проведення тренінгової програми, підтверджено достовірними даними (Таблиця 3.1-3.2; Рис. 3.1.-3.2) та засвідчують ефективність проведеного тренінгу, його практичну значущість.

Загалом, слід відзначити логічність та послідовність дисертаційної роботи. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертації, обґрунтовані, продумана послідовність викладення матеріалу. Джерельна база, опрацьована дисертанткою, відзначається достатньо глибоким аналізом. Застосовані методи статистичної обробки отриманих емпіричних даних сприяли досягненню мети та реалізації поставлених завдань дослідження.

Результати дисертаційного дослідження мають достатньо широку *апробацію* – на десяти наукових заходах; *проваджені в практику* підготовки фахівців різних спеціальностей Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна», Київського національного університету будівництва та архітектури; профорієнтаційної роботи зі старшокласниками в середній загальноосвітній школі I-III ступеня № 168 Оболонського району м. Києва. Основні результати дисертаційного дослідження *повністю викладені* в 26 наукових працях, 6 з яких у фахових наукових виданнях, включених до переліку, затвердженому МОН України; 1- у зарубіжному науковому виданні.

Таким чином, якісно здійснений теоретичний аналіз проблеми, застосування адекватних меті та поставленим завданням методів дослідження та обробки даних, репрезентативна вибірка, належний аналіз отриманих емпіричних результатів свідчать про їх достовірність та належну обґрунтованість сформульованих в дисертації висновків і рекомендацій. Дисертаційну роботу можна схарактеризувати як самостійне завершене наукове дослідження, яке розкриває можливості для подальших дискусій та обговорення.

Разом з тим, до дисертаційної роботи можна висловити наступні *зауваження та побажання*:

1. У першому розділі дисертації авторка подає достатньо ґрунтовний теоретичний аналіз проблеми професійної мотивації студентів з інвалідністю у континуумі професійного самовизначення, як частини загального процесу самовизначення особистості. На наш погляд, доцільно було б більшої уваги приділити аналізу мотивів вибору професії студентів з інвалідністю, оскільки діяльність людини по самовизначенню себе в професії спонукає та регулює складна система мотивів.

2. При плануванні емпіричного дослідження було б доцільно диференціювати вибірку досліджуваних студентів з інвалідністю за рівнями вираженості професійної спрямованості та виявити психологічні особливості професійного становлення, мотивації студентів з різними рівнями професійної

спрямованості. У практичному плані це дозволило б виділити мішені не тільки для психологічного супроводу навчання студентів з інвалідністю, підвищення ефективності їхньої підготовки у ЗВО, а й в подальшому для побудови ефективного навчально-професійного кар'єрного маршруту особами з інвалідністю.

3. При розробці авторського тренінгу рефлексії професійної мотивації студентів з інвалідністю, доречним, на нашу думку, було б включити в його структуру, блок спрямований на корекцію неадекватних професійних виборів студентів. Оскільки, як засвідчує теоретичний аналіз та психологічна практика, процес професійного самовизначення майбутніх студентів відбувається, переважно, стихійно, вибір майбутньої професії, часто, зумовлений зовнішніми чинниками, що призводить до розчарувань у професійному виборі, які проявляються вже на етапі навчання у ЗВО.

Висловлені зауваження та побажання не знижують наукової цінності цього актуального, самостійного дослідження, вони носять дискусійний характер та розкривають його потенціал.

Усе вищесказане дає підстави для висновку, що дисертаційне дослідження Альони Олександрівни Курбатової «Особистісні чинники професійної мотивації» є самостійним, цілісним, завершеним дослідженням, що має безумовну наукову новизну, теоретичну і практичну значущість, відповідає вимогам МОН України, та пунктам 9, 11, 12, 13 Постанови № 567 Кабінету міністрів України від 24 липня 2013 р. про Порядок присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, а його автор Курбатова Альона Олександрівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології.

Опонент

кандидат психологічних наук, доцент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
факультет психології, докторантка

Підпис
декан факультету психології

О.І. Курбесова 5

В. Данилюк

